

Polska Ludowa/Polska Rzeczpospolita Ludowa
w arkuszach maturalnych z lat 2012-2019.
Wybrane ćwiczenia
Maturzysto, poćwicz z IPN w Łodzi!

Ćwiczenie I.

Na podstawie plakatu oraz własnej wiedzy wykonaj polecenie.

Plakat propagandowy

www.plakaty.poszukiwania.pl

Interpretując elementy graficzne plakatu, wyjaśnij jego cel propagandowy.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Propagandowym celem plakatu było zachęcanie przez władze komunistyczne do głosowania w referendum „3 x TAK”, które miało dokonać legitymizacji władzy komunistycznej w Polsce. Celem było również napiętnowanie przeciwników nowego systemu władzy. Świadczą o tym elementy graficzne plakatu:

- TAK dla usunięcia senatorów – likwidacja senatu;
- TAK dla usunięcia obszarników i fabrykantów – przeprowadzenie reform gospodarczo-społecznych;
- TAK dla usunięcia Niemców – utrwalenie zachodniej i północnej granicy Polski.

Komentarz IPN: Pod koniec 1945 r. Polska Partia Robotnicza wyszła z inicjatywą przeprowadzenia wyborów, w których wszystkie partie wchodzące w skład Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej należałyby do jednego bloku. Obok PPR miały się w nim znaleźć Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne, Polska Partia Socjalistyczna, Polskie Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Pracy. Wówczas PPR i partie sojusznicze miałyby otrzymać 70 proc. mandatów, PSL – 20 proc., a SP – 10 proc. Ugrupowania niepodległościowe PSL i SP odrzuciły propozycję komunistów.

Następnie komuniści zaproponowali referendum ludowe, które miało na celu przede wszystkim przesunięcie wyborów do Sejmu Ustawodawczego.

Podczas referendum, które odbyło się 30 czerwca 1946 r., Polacy odpowiadali na trzy pytania:

- „Czy jesteś za zniesieniem senatu?”
- „Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego zaprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienie podstawowych gałęzi gospodarki krajowej, z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?”
- „Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic Państwa Polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?”

PSL postulował zaznaczenie odpowiedzi „nie” na pierwsze pytanie, a partie Bloku Demokratycznego (PPR, SL, SD i PPS) nakazywały wybór odpowiedzi „tak” na wszystkie pytania. Ugrupowania konspiracyjne nawoływały do głosowania „nie” na jedno, dwa lub trzy pytania (Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość” wzywało do głosowania „nie” na pierwsze dwa pytania i „tak” na ostatnie, a Narodowe Zjednoczenie Wojskowe – „nie” na wszystkie pytania).

Wyniki oficjalnie ogłoszone 12 lipca zostały sfalszowane. Przekazano, iż większość osób dokonała wyboru „3 x TAK”. W rzeczywistości $\frac{3}{4}$ głosujących zaznaczyło „nie”, tym samym sprzeciwiając się działaniom komunistów.

Ćwiczenie II.

Plakat propagandowy

Na podstawie: <http://www.zacheta.art.pl>

A. Podaj stosowaną w historiografii nazwę wydarzenia, w związku z którym powstał plakat. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Nazwa wydarzenia: referendum ludowe [referendum „3 x Tak”].

Uzasadnienie: Na plakacie jest napis „Trzecie pytanie: Tak!”, co wprost odwołuje się do pytań stawianych w referendum ludowym 1946 roku, gdzie trzecie pytanie dotyczyło utrwalenia zachodniej granicy Polski (ze Śląskiem) – stąd wykorzystana także symbolika węgla.

B. Zaznacz poprawne dokończenie zdania.

Do wydarzenia, którego dotyczy plakat, doszło w roku

- a. utworzenia PKWN.
- b. konferencji w Poczdamie.
- c. pogromu kieleckiego.
- d. powstania PZPR.

Odpowiedź pochodząca z CKE: c.

Komentarz IPN:

Zob. komentarz do Ćwiczenia I.

4 lipca 1946 r. w Kielcach miały miejsce rozruchy antyżydowskie, w wyniku których zginęło ok. 40 osób.

Bezpośrednią przyczyną pogromu kieleckiego była pogłoska o uwięzieniu przez Żydów kilkuletniego polskiego chłopca w piwnicy budynku przy ul. Planty 7, by następnie dokonać mordu rytualnego.

Wydarzenie to poruszyło opinię publiczną nie tylko w kraju, ale także za granicą. Pośrednie przyczyny pogromu nie są znane, ale zgodnie z jedną z hipotez, został on sprowokowany przez UB w celu odwrócenia uwagi opinii publicznej państw europejskich od sfałszowania przez komunistów referendum ludowego, które odbyło się kilka dni wcześniej. Oddziały wojska i milicja nie tylko niedostatecznie broniły mniejszości narodowej, ale także część z nich uczestniczyła w oblężeniu budynku.

W wyniku m.in. pogromu kieleckiego nastąpiła masowa emigracja Żydów. Co więcej na świecie upowszechnił się stereotyp Polaka-antysemity.

Ćwiczenie III.

Na podstawie tekstów wykonaj polecenie.

Źródło 1.

Powstanie we wszystkim tym, co wzniosłe i piękne, i z tym wszystkim, co było też ludzką słabością i miłością, odgrywa ważną rolę na drodze do odzyskania i utrwalenia niepodległości Polski [...]. Wydaje mi się, jako historykowi tego okresu, a nie jako uczestnikowi, który był wtedy tego świadom, [...] że dziś jeszcze nie umiemy w pełni ocenić, jak wielkie jest znaczenie wydarzeń Powstania Warszawskiego [...].

Spór o Powstanie. Powstanie Warszawskie w powojennej publicystyce polskiej 1945–1981, oprac. D. Gawin, Warszawa 2004, s. 58.

Źródło 2.

Polskie klasy posiadające, obszarnicy i kapitaliści [...] przez cały czas wojny przygotowywali się do objęcia władzy w Polsce dla restauracji reżimu przedwrześniowego [...]. Nie zamierzali oni zrezygnować z władzy. Postanowili za podszeptem swych anglo- -amerykańskich imperialistycznych protektorów za wszelką cenę nie dopuścić PKWN do stolicy [...]. Wykorzystując ofiarny patriotyzm ludu warszawskiego [...] uknuli plan zbrodniczej dywersji, plan powstania w Warszawie.

A. L. Sowa, *Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945–2001)*, [w:] *Wielka historia Polski*, t. 10, Kraków 2001, s. 153.

Źródło 3.

Żadne hołdy, składane bohaterstwu tego zdziesiątkowanego pokolenia, nie potrafią zatrzeć prawdy, że krew przelana nie osiągnęła zamierzonych celów, że te cele dobrano wbrew realnym możliwościom, że na ten raz jeszcze kładli młodzi swe życie, kierowani według starej polskiej zasady, ujętej przez Norwida w formułę „energia sto a inteligencja trzy”.

Spór o Powstanie. Powstanie Warszawskie w powojennej publicystyce polskiej 1945–1981, oprac. D. Gawin, Warszawa 2004, s. 216.

Spośród zacytowanych tekstów źródłowych wybierz ten, który jest charakterystyczny dla stalinowskiej publicystyki, i wpisz jego numer w wykropkowane miejsce. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

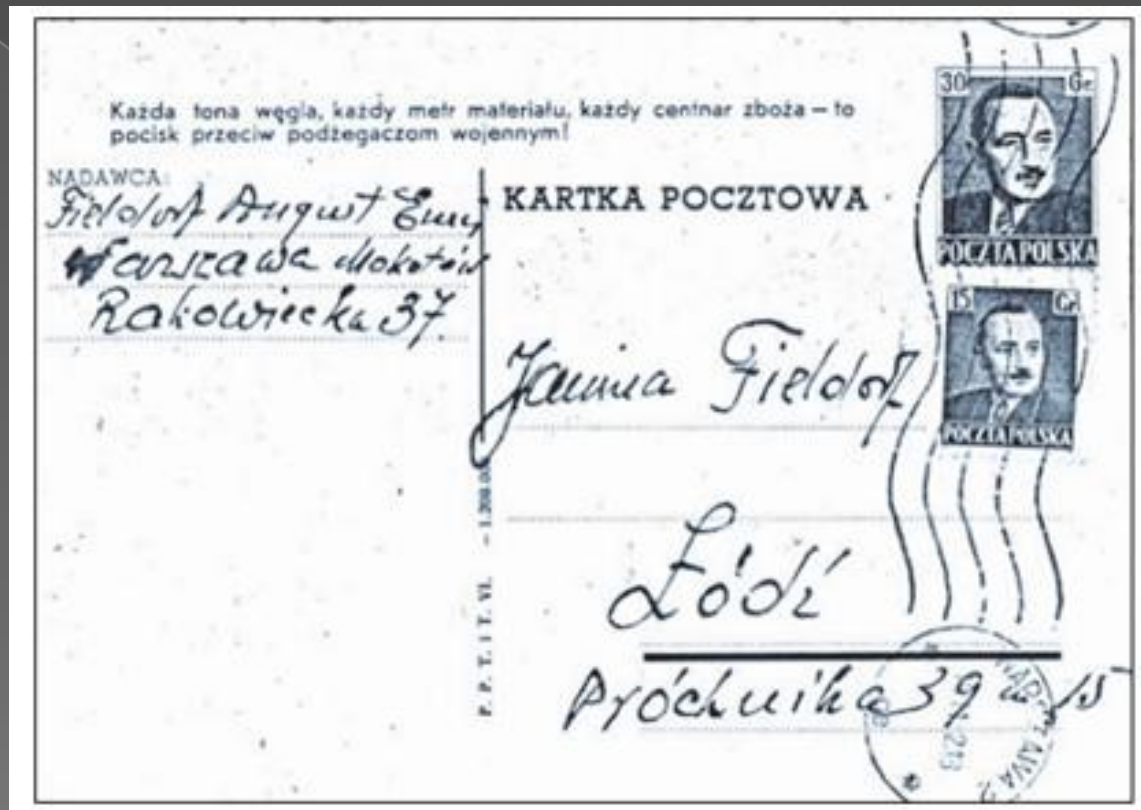
Tekst źródłowy charakterystyczny dla stalinowskiej publicystyki oznaczono numerem 2.

Uzasadnienie: jednoznaczne potępienie przywódców powstania; określenie: imperializm anglo-amerykański; czynienie Amerykanów współwinnych złej decyzji o wybuchu powstania; pogardliwe określenie władz polskich „reżimem przedwrześniowym”.

Komentarz IPN: Przez cały okres istnienia PRL temat powstania warszawskiego był odmiennie przedstawiany i oceniany przez władze oraz społeczeństwo polskie. Władza komunistów w powojennej Polsce była projektem ZSRS (powołanie w czasie wojny Związku Patriotów Polskich oraz tzw. Armii Berlinga w ZSRS), przeciwstawianym od początku rządowi RP w Londynie oraz podległemu mu Polskiemu Państwu Podziemnemu. Powstanie warszawskie było natomiast częścią akcji „Burza”, czyli zbrojnego wystąpienia polskiego podziemia przeciwko Niemcom w chwili ich wycofywania się przed nacierającą Armią Czerwoną. Decyzja o rozpoczęciu powstania miała charakter polityczny – wyzwolenie stolicy rękami Armii Krajowej (podległej rządowi RP w Londynie) miało udaremnić próby narzucenia Polsce przez ZSRS komunistycznej władzy (w tym czasie w Lublinie zainstalowano już PKWN – załóżek takiego rządu). Dlatego powstanie warszawskie jako wydarzenie symbolizujące rywalizację między rządem londyńskim/Polskim Państwem Podziemnym a ZSRS i polskimi komunistami o władzę w powojennej Polsce było przez rządzących potępiane lub celowo przemilczane, np. poprzez ingerencje cenzury w prasie i literaturze. Równocześnie wielu żołnierzy AK – uczestników powstania, zostało skazanych na długoletnie wyroki więzienia lub karę śmierci. Sytuacja nieco zmieniła się w 1956 r. (tzw. odwilż). Wtedy to zwolniono z więzień powstańców i przyzwolono na wydawanie wspomnień jego szeregowych żołnierzy, nadal jednak w oficjalnych wystąpieniach i publikacjach potępiano dowództwo powstania.

Ćwiczenie IV.

Na podstawie kartki pocztowej wykonaj polecenie.

<http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje34/text02p.htm> [dostęp: 27.12.2012.]

Uzasadnij, że przedstawiona kartka pocztowa pochodzi z okresu stalinizmu. Podaj dwa argumenty. Jeden argument powinien dotyczyć strony formalnej kartki, a drugi – odnosić się do nadawcy.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

- Na kartce pocztowej są naklejone znaczki z podobizną Bolesława Bieruta przywódcy polskich komunistów oraz napis *Każda tona węgla....*, który jest utrzymany w stylistyce typowej dla okresu stalinowskiego i polityki zimnowojennej.
- Nadawcą jest August Emil Fieldorf pseudonim „Nil” – generał AK represjonowany przez stalinowskie władze i stracony w 1953 r. Kartka została nadana z Warszawy – Mokotowa, z ulicy Rakowieckiej – znajdowało się tam więzienie, w którym przebywał gen. „Nil”.

Komentarz IPN: Widoczny na znaczku wizerunek Bolesława Bieruta, m.in. I sekretarza KC PZPR, prezydenta RP (do 1952 r.) i przewodniczącego Rady Państwa (od 1952 r.) był przejawem zjawiska kultu jednostki, wzorowanego na kulcie Józefa Stalina w ZSRS. Gloryfikacja najważniejszego polityka w państwie przybierała formy częstego umieszczania w przestrzeni publicznej jego portretów, publikacji artykułów prasowych, wierszy, prozy sławiących jego wyidealizowane dokonania i cechy osobowości.

August Emil „Fieldorf” w czasie II wojny światowej był komendantem Kedywu KG AK (dywersja), odpowiedzialnym m.in. za zamach na Franca Kutschere (dowódcę SS i policji w Warszawie). W ramach ogłoszonej przez władze komunistyczne amnestii dla żołnierzy i działaczy konspiracji ujawnił swoją tożsamość i przeszłość okupacyjną. W 1950 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Warszawie przy ul. Rakowieckiej. Oskarżony o kolaborację z Niemcami został skazany na karę śmierci. Generał był ofiarą zbrodni sądowej, został stracony w 1953 r.

Ćwiczenie V.

Na podstawie fragmentu artykułu *Od niedzieli do niedzieli*, który ukazał się w piśmie „Polska Zbrojna” w 1950 r., wykonaj polecenie.

Inwazja Coca-Cola na Francję i Europę Zachodnią jest przemyślana według stref geograficznych, jest po prostu dublowaniem sieci amerykańskiej centrali szpiegowskiej. Rozumiem teraz, dlaczego prezes centrali Coca-Cola [...] był niedawno tak serdecznie podejmowany przez papieża. Chodziło nie tylko o sute napiwki za reklamę Coca-Cola, ale również o zbożną wspólną pracę na rzecz amerykańskiej centrali szpiegowskiej. Franciszkanie – szpiedzy Coca-Cola – nic się w świecie imperialistycznym nie odbywa dziś bez papieskiego błogosławieństwa.

Teki edukacyjne IPN, Propaganda Polski Ludowej. Materiały dla ucznia, Łódź 2007, s. 27.

W jaki sposób komunistyczna propaganda dążyła do zdyskredytowania Kościoła katolickiego w oczach Polaków? Podaj dwa przykłady.

Odpowiedź pochodząca z CKE: oskarżając go o prowadzenie działalności szpiegowskiej; pobieranie dużych sum od koncernu amerykańskiego.

Komentarz IPN: Marksizm, czyli fundament filozoficzny systemu komunistycznego zakładał, że wszelka religia jest przeszkodą dla prawdziwej wolności człowieka, a samo pojęcie Boga jest ludzkim wytworem służącym usprawiedliwieniu nierówności społecznych. Dlatego we wszystkich państwach komunistycznych prowadzona była polityka antyreligijna, również w PRL. Przybierała ona postać zarówno szykan wobec duchownych, eliminacji religii z życia publicznego (np. zakaz nauczania religii w szkołach), jak i działań propagandowych. W artykułach prasowych, karykaturach często oskarżano księży o działalność szpiegowską – a zatem wymierzoną przeciwko Polsce Ludowej – na rzecz USA i współpracującego z nim Watykanu. Miało to podważyć autorytet Kościoła jako instytucji w oczach społeczeństwa i tym samym zniechęcić do udziału w życiu religijnym.

Ćwiczenie VI.

Na podstawie fragmentu artykułu prasowego wykonaj polecenie.

Choinka [noworoczna] z białymi gołębiami pokoju to umiejętne powiązanie tego, co wzięliśmy w spadku, jako element wartościowy z dawnych obyczajów, z nową świecką, socjalistyczną treścią. Spod choinki popłynie na salę pieśń o **planie 6-letnim i o pokoju**, który nie będzie dany z niebios, ale który trzeba wywalczyć. Choinka, wiązana w przeszłości zawsze z elementami ubóstwa, pokory i poddania się siłom nadprzyrodzonym jako odbicie warunków życia ludu polskiego w okresie feudalizmu, choinka dla dzieci biednych organizowana przez filantropów [...] przed wojną dla uspokojenia sumienia społecznego burżuazji, zamieni się podczas imprezy masowej w symbol nowego życia w naszej odrodzonej ludowej ojczyźnie.

Cytat za: D. Jarosz, *Polacy a stalinizm 1948–1956*, Warszawa 2000, s. 212–213.

Podaj dwa argumenty, które świadczą o tym, że tekst pochodzi z okresu stalinizmu.

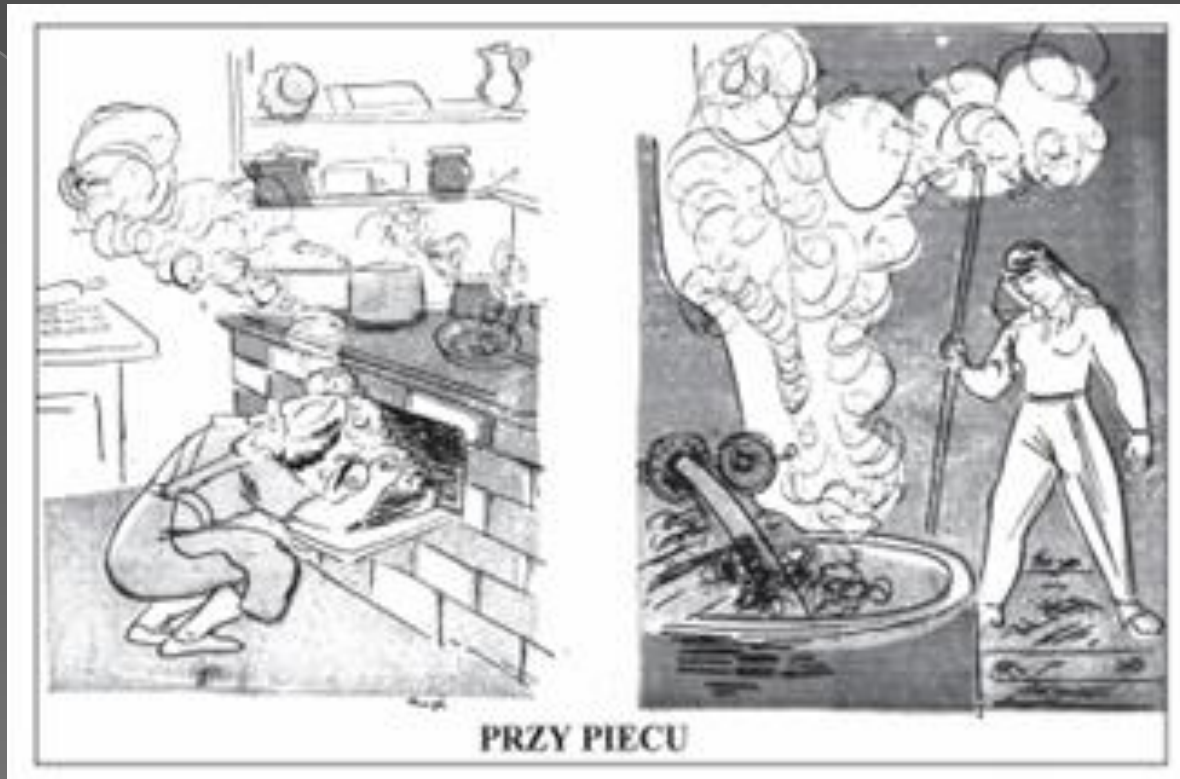
Odpowiedź pochodząca z CKE: Plan 6-letni, walka o pokój.

Komentarz IPN: Plan 6-letni (1950-1955) był sztandarowym projektem gospodarczym władz komunistycznych w Polsce, który zakładał m.in. uprzemysłowienie kraju poprzez rozwój przemysłu ciężkiego.

„Walka o pokój” to częsty motyw propagandowy w okresie stalinowskim obowiązujący we wszystkich państwach bloku komunistycznego. Był związany z zaostrzającą się rywalizacją międzynarodową między ZSRR a Stanami Zjednoczonymi, m.in. na terenie Azji (wojna w Korei), a odnosił się do planów szybkiego uprzemysłowienia, głównie rozwoju przemysłu ciężkiego, niezbędnego dla produkcji zbrojeniowej na wypadek spodziewanego otwartego konfliktu z USA. Pod hasłem „walki o pokój” organizowano również kongresy intelektualistów, wymierzone przeciwko Stanom Zjednoczonym, oskarżanym przez oficjalną propagandę o dążenie do światowego konfliktu.

Ćwiczenie VII.

Na podstawie rysunku satyrycznego Mai Berezowskiej z 1951 r. wykonaj polecenie.

Dawniej – dziś

Smaczki i zapachy PRL-u. Karykatura z lat 1944-1989, Warszawa 2008, s. 100.

Wyjaśnij, jakie przemiany społeczne i gospodarcze w Polsce po II wojnie światowej stały się tematem przedstawionych rysunków.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Przemiana społeczna – zmiana roli kobiety w PRL: z gospodyń domowych, pracujących w domu przy piecu kuchennym, stały się osobami czynnymi zawodowo.

Przemiana gospodarcza – dzięki rozwojowi przemysłu ciężkiego stało się możliwe zatrudnienie kobiet w hutnictwie, przy wielkim piecu hutniczym.

Komentarz IPN: Na wzór sowiecki również polityka władz PRL zmierzała ku emancypacji kobiet, choć miała ona przede wszystkim znaczenie praktyczne dla realizacji celów gospodarczych. Już w 1945 r. wprowadzono nowy kodeks cywilny i prawo rodzinne (rozwoły, równouprawnienie rodziców w opiece nad dzieckiem). Z kolei na potrzeby realizacji programu uprzemysłowienia kraju (wielkie inwestycje Planu 6-letniego), który wymagał ogromnej liczby robotników, zachęcano kobiety do podejmowania pracy zarobkowej, również w zawodach dotychczas zarezerwowanych dla mężczyzn. Temu służyło m.in. zniesienia przedwojennego zakazu pracy kobiet nocą czy pod ziemią. Istotnym czynnikiem, który wpłynął na promowanie pracy kobiet, była ich przewaga liczebna w tuż powojennej Polsce na skutek strat wojennych wśród mężczyzn. Wraz ze wzrostem demograficznym stosunek ilościowy kobiet i mężczyzn wyrównywał się, dlatego po 1956 r. zaprzestano promowania pracy zawodowej kobiet, choć nadal stanowiły duży odsetek wśród pracujących, głównie w szkolnictwie, służbie zdrowia i przemyśle lekkim.

Ćwiczenie VIII.

Przyporządkuj właściwe tytuły do fragmentów tekstów zacytowanych w tabeli. Literę, którą oznaczono tytuł, wpisz w odpowiednią rubrykę.

- a. Homilia papieża Jana Pawła II wygłoszona w Warszawie w 1979 roku.
- b. Homilia ks. Jerzego Popiełuszki, kapelana „Solidarności”, z 1982 roku.
- c. List biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 roku.
- d. Memoriał Episkopatu Polski z 1953 roku.

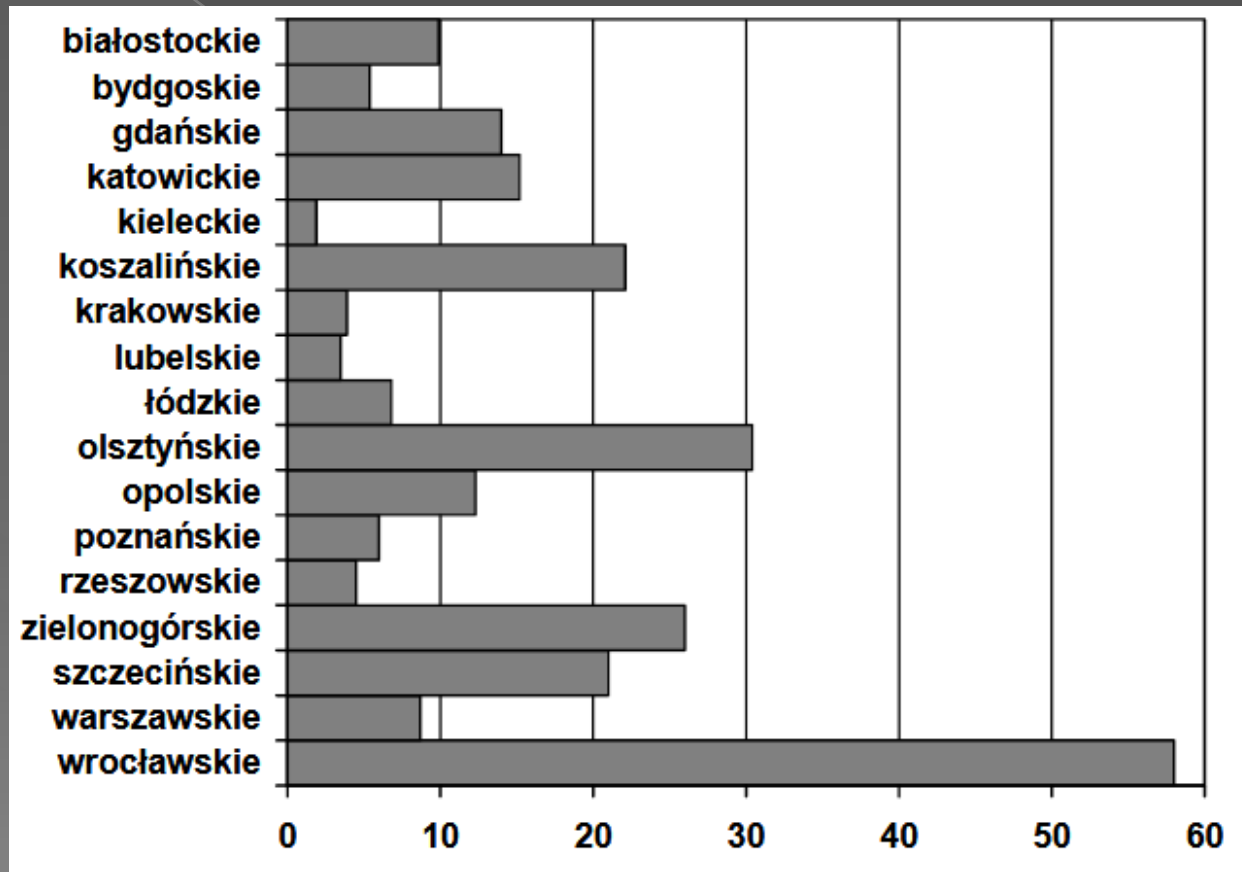
Fragment tekstu	Litera, którą oznaczono tytuł tekstu
Gdyby postawiono nas wobec alternatywy: albo poddanie jurysdykcji kościelnej, albo osobista ofiara – wahać się nie będziemy. [...] Rzeczy Bożych na ołtarzach Cezara składać nam nie wolno. Non possumus!	Odpowiedź pochodząca z CKE: d. Komentarz IPN: Memoriał był odpowiedzią na działania władz PRL przeciwko Kościołowi, w tym m.in. likwidacji szkół katolickich, niższych seminariów, usunięciu lekcji religii ze szkół, procesom politycznym przeciwko duchownym, dekretemi wprowadzający obowiązek uzgadniania obsadzanych stanowisk kościelnych z władzami państwowymi.
W tym najbardziej chrześcijańskim, ale bardzo ludzkim duchu, wyciągamy do Was, siedzących tu na ławkach kończącego się Soboru, nasze ręce oraz udzielamy wybaczenia i prosimy o nie.	Odpowiedź pochodząca z CKE: c. Komentarz IPN: List powstał z okazji zbliżających się uroczystości 1000-lecia chrztu Polski, na które polski Kościół zapraszał podczas II Soboru Watykańskiego zagraniczne duchowieństwo, w tym niemieckie.

	<p>W liście polscy biskupi wspomnieli o polskich cierpieniach podczas II wojny światowej, ale i niemieckich związanych z wypędzeniem w 1945 r. Dla władz PRL list, a zwłaszcza prośba o przebaczenie, stały się pretekstem do kampanii przeciwko Kościołowi, któremu zarzucono antypolskie stanowisko</p>
<p>I wołam ja, syn polskiej ziemi, [...], wołam z całej głębi tego tysiąclecia [...]. Niech zstąpi Duch Twój! I odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi.</p>	<p>Odpowiedź pochodząca z CKE: a.</p> <p>Komentarz IPN: Homilia została wygłoszona przez papieża podczas jego pierwszej pielgrzymki do Polski od wyboru na urząd papieski (1978 r.). Była to również pierwsza wizyta papieska w bloku państw komunistycznych. Liczba wiernych, która pojawiała się na mszach i trasach przejazdu papieża (8-10 mln) była dużym zaskoczeniem zarówno dla władz PRL (jako dowód nieskuteczności polityki antykościelnej), jak i samego społeczeństwa – po raz pierwszy dobrowolnie zgromadzonego publicznie w tak wielkiej liczbie. Zacytowany fragment homilii odczytany został przez Polaków jako zapowiedź wsparcia dla działań wolnościowych w kraju.</p>

Ćwiczenie IX.

Na podstawie wykresu i własnej wiedzy wykonaj polecenie.

Wykres. Liczba repatriantów z ZSRR osiedlonych na terenie wymienionych województw w latach 1955–1959 (w tysiącach)

Na podstawie: *Wysiedlenia, wypędzenia i ucieczki 1939–1959. Atlas ziem Polski*, Warszawa 2008, s. 101.

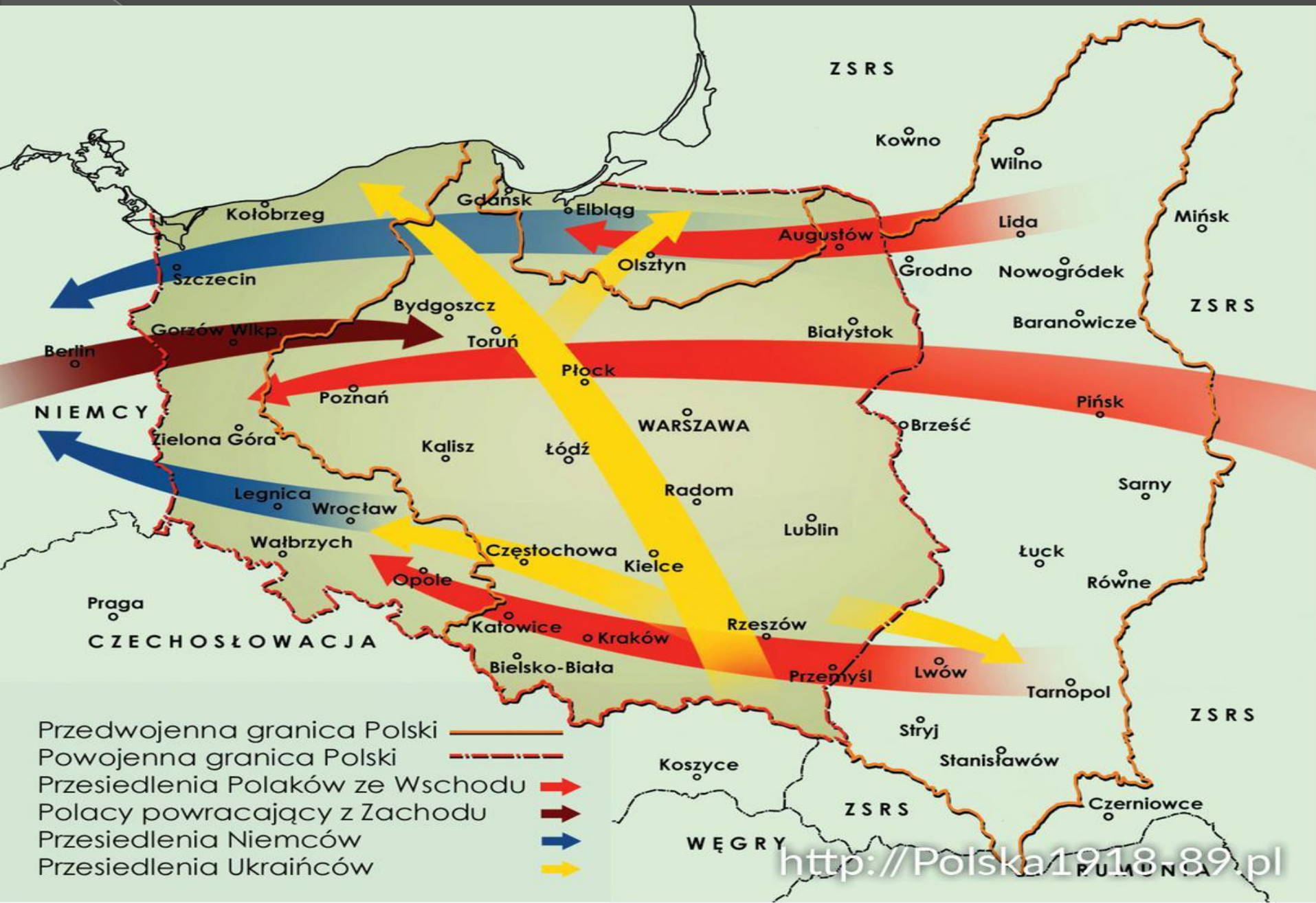
Podaj nazwy trzech województw, do których władze PRL skierowały największą liczbę repatriantów, i wyjaśnij przyczynę tej decyzji.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Województwa: zielonogórskie, olsztyńskie, wrocławskie.
Repatriantom powierzano gospodarstwa i domy opuszczone wcześniej przez ludność niemiecką.

Komentarz IPN: W wyniku zmian granic Polski po II wojnie światowej rozpoczęły się masowe przemieszczenia ludności, zorganizowane i indywidualne. Ze wschodnich ziem przedwojennej Rzeczypospolitej, które zostały włączone w granice ZSRS, przesiedlono do Polski około 2 mln osób (tzw. repatrianci), natomiast w przeciwnym kierunku przesiedlono ok. 0,5 mln Białorusinów, Litwinów i Ukraińców. Z tzw. Ziem Odzyskanych, leżących w granicach Niemiec przed wojną, a od 1945 r. włączonych do Polski, wyjechało lub zostało wysiedlonych do Niemiec ok. 3,5 mln osób. W międzyczasie z obozów i pracy przymusowej na terenie Niemiec powróciło ok. 700 tys. Polaków.

Przeanalizuj!

Ćwiczenie X.

Na podstawie źródeł 1. i 2. oraz własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Źródło 1.

Dzienniki Anny Kowalskiej [fragment]

Oczywiście [...] piszą o kontrrewolucji [...]. Teraz dopiero zaczną się kłamstwa, komedie, ohydne narzekania. Wojsko strzela do ludu, do kobiet i dzieci robotniczych. [...] I to Poznań! Rzeczowy, rozsądny Poznań! Prawda, że i najbardziej reakcyjny, ale najbardziej zachodni. Targi, z bogactwem i teatrem handlu, musiały rozdrażnić tych, co przy końcu miesiąca nie mieli co włożyć do gęby! Ale też i to: „niechaj nas widzą, przecie, jak konamy”.

A. Kowalska, *Dzienniki 1927–1969*, Warszawa 2008, s. 273.

Źródło 2.

Dzienniki Stefana Kisielewskiego [fragment]

A więc były dwudniowe walki [...]. Podpalono szereg gmachów (wśród nich Komitet Wojewódzki) [...], weszło w końcu do akcji wojsko [...]. Rozpoczęli wszystko robotnicy stoczni [...], którzy zastrajkowali z powodu nieotrzymania trzynastej pensji oraz z powodu wiadomej podwyżki cen. Ruszyli oni pochodem pod K[omitet] W[ojewódzki], wnosząc okrzyki przeciw Gomułce [...]. Nasza telewizja i radio odezwały się na ten temat po dwóch dniach [...]. Przypominają, że zmiana cen jest podyktowana „koniecznością uzdrowienia gospodarki” [...]. To ostentacyjne podniesienie cen przed świętami – [...] za plajtę gospodarczą obwinić można wszystkich tylko nie głównego winowajcę – ustrój, który od 25 lat konstruuje absurdalne stosunki. [...] Wczoraj odbyło się VII Plenum, na którym usunięto [...] Gomułkę.

S. Kisielewski, *Dzienniki*, Warszawa 1996, s. 516–517.

A. Podaj, kiedy doszło do wydarzeń komentowanych przez Annę Kowalską i Stefana Kisielewskiego w zacytowanych fragmentach ich *Dzienników*. Lata wybierz spośród podanych.

1956 1968 1970 1976

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Rok wydarzenia opisanego przez Annę Kowalską 1956 r.

Rok wydarzenia opisanego przez Stefana Kisielewskiego 1970 r.

B. Wyjaśnij, dlaczego informacje o wydarzeniach, których dotyczy źródło 1., mogły szybko przedostać się na Zachód.

Odpowiedź pochodząca z CKE: W tym terminie odbywały Międzynarodowe Targi Poznańskie i w mieście przebywało wielu zagranicznych korespondentów prasowych.

C. Podaj, jaką funkcję przestał pełnić Władysław Gomułka w wyniku decyzji podjętych na plenum, o którym mowa w źródle 2.

Odpowiedź pochodząca z CKE: I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (I sekretarza KC PZPR).

D. Podaj, gdzie doszło do strajku, o którym mowa w źródle 2.

Odpowiedź pochodząca z CKE: w Gdańsku.

Komentarz IPN: W dniach 28-30 czerwca 1956 r. w Poznaniu doszło do masowych protestów ulicznych zapoczątkowanych przez robotników, do których niebawem dołączyli mieszkańcy miasta. Powodem wystąpień były nadmierne normy produkcyjne w fabrykach oraz niskie płace. Wkrótce wśród żądań demonstrantów pojawiły się postulaty polityczne, włącznie z niepodległościowymi („Chcemy chleba i wolności”). Przeciwno demonstrującym, którzy zdobyli lokalne siedziby władz, kierownictwo partii wysłało wojsko. Zginęło 74 mieszkańców Poznania, kilkaset osób aresztowano.

Po ogłoszeniu 12 grudnia 1970 r. przez władze PRL podwyżki cen na podstawowe artykuły spożywcze, 14 grudnia na Wybrzeżu rozpoczęły się protesty robotników żądających cofnięcia podwyżek i wzrostu płac. Protesty szybko przeistoczyły się w uliczne demonstracje, które próbowała stłumić milicja. Podpalono lokalną siedzibę PZPR. 17 grudnia do tłumienia wytępień, które objęły już kolejne miasta Wybrzeża (Gdynia, Szczecin), władze wysłały wojsko. Tego dnia do robotników idących do pracy w Stoczni Gdyńskiej otwarto ogień (tzw. czarny czwartek).

Łącznie w trakcie pacyfikacji wystąpień na Wybrzeżu zginęło 45 osób, ponad 1000 zostało rannych. Aresztowano ok. 3 tys. demonstrantów.

Symbolem walk grudnia 1970 r. stał się Janek Wiśniewski (właściwie Zbyszek Godlewski), zastrzelony 17 grudnia w Gdyni.

Zob. Ćwiczenie XVIII.

Ćwiczenie XI.

Na podstawie tekstu wykonaj polecenia.

Cały „październik” był w gruncie rzeczy wielkim sowieckim sukcesem politycznym. Chruszczow przyleciał do Warszawy niewątpliwie przerażony tym, co się tam działo. [...] Panuje przekonanie, że Warszawa była sowiecką porażką, a Budapeszt zwycięstwem. W rzeczywistości [...] w Warszawie i Budapeszcie Chruszczow odniósł w końcu te same efekty: tylko że w Warszawie przy pomocy jednej gabinetowej rozmowy, a w Budapeszcie kosztem strat nieobliczalnych [...].

[w:] W. Jedlicki, *Klub Krzywego Koła*, Paryż, 1963, s. 37.

A. Podaj rok, w którym doszło do wydarzeń opisanych w tekście.

Odpowiedź pochodząca z CKE: 1956.

B. Podkreśl poprawne zakończenie zdania.

W październiku, o którym mowa w tekście, funkcję I sekretarza KC PZPR objął

- a. Bolesław Bierut.
- b. Józef Cyrankiewicz.
- c. Władysław Gomułka.
- d. Edward Ochab.

Odpowiedź pochodząca z CKE: c.

C. Wyjaśnij wskazane w tekście podobieństwo skutków wydarzeń w obu państwach.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Zarówno Polska, jak i Węgry pozostały pod zwierzchnictwem ZSRS.

Komentarz IPN: Po wystąpieniach w Poznaniu w czerwcu 1956 r. nastroje w społeczeństwie polskim stawały się coraz bardziej krytyczne wobec rządów komunistycznych, zwłaszcza jej polityki gospodarczej. W celu ratowania sytuacji i uspokojenia społeczeństwa komuniści polscy zdecydowali o wyborze na stanowisko I sekretarza KC PZPR (najważniejsza funkcja w PRL) Władysława Gomułki – więzionego w okresie stalinowskim działacza komunistycznego, wcześniej sekretarza generalnego PPR. W obawie przed zbyt daleko idącymi zmianami politycznymi do Polski przybył Nikita Chruszczow – sekretarz generalny KPZR, który uzyskał od Gomułki zapewnienie o niezmienności sojuszu Polski z ZSRS.

Na Węgrzech, podobnie jak w Polsce, na fali rosnącego niezadowolenia społecznego w październiku 1956 r. doszło do ulicznych manifestacji przeciwko ZSRS. W ramach ustępstw władze powołały na stanowisko premiera Imre Nagy`a, który zaprosił do rządu partie niekomunistyczne, a 1 listopada ogłosił neutralność Węgier i wyjście z Układu Warszawskiego (sojusz wojskowy państw komunistycznych pod przywództwem ZSRS). W odpowiedzi dwa dni później Armia Czerwona wkroczyła na Węgry ogarnięte powstaniem antysowieckim. Około 40 tys. osób aresztowano, ponad 200 stracono, w tym Imre Nagy`a. Ponad 200 tys. Węgrów wyemigrowało na Zachód.

Ćwiczenie XII.

Źródło 1.

Biogram Romana Strzałkowskiego

Strzałkowski Roman – lat 13, uczeń Szkoły Podstawowej nr 40, zgon na miejscu 28.06.1956 r. o godz. 16.00. [...]. Pogrzeb 2.07.1956 r. o godz. 11.10 na Cmentarzu Komunalnym nr 2 Poznań-Junikowo, pole R-23, grób nr 34. Przyczyna zgonu: rana postrzałowa klatki piersiowej.

www.czerwiec56.ipn.gov.pl

Źródło 2.

Fragment artykułu oraz nekrolog

[N]a cmentarzach Poznania odbyły się uroczystości pogrzebowe ofiar poległych w czasie krwawych zająć, wynikłych z faszystowskich prowokacji. Ogólna liczba zabitych i zmarłych wskutek ciężkich ran wynosi 48 osób. Wbrew tendencyjnie rozsiewanym pogłoskom, wśród ofiar zaburzeń nie ma dzieci i kobiet.

+

Dnia 28 czerwca 1956 zginął śmiercią tragiczną nasz najukochańszy, jedyny syn, w wieku lat 13, 6p.

Roman Strzałkowski

absolwent Państw. Szkoły Muzycznej Im. Kruplińskiego

Pogrzeb odbędzie się dnia 2 lipca br. o godz. 8 z kaplicy na cmentarzu na Junikowie. Msza św. żałobna zostanie odprawiona dnia 2 lipca o godz. 8 w kościele św. Wojciecha.

Pograżeni w nieustulonym smutku

RODZICE

Poznań, ul. Kościuszki 104.

11872g

„Głos Wielkopolski”, 1956, nr 1561, s. 7.

Uwaga: Redakcja gazety wydrukowała nekrolog z nieczytelnym fragmentem tekstu.

A. Porównaj treść źródeł 1. i 2. oraz wyjaśnij, dlaczego redakcja gazety podała nieprawdziwe informacje dotyczące zabitej osoby i organizacji pogrzebu.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Zamazano informację o wieku zabitego, ponieważ chciano ukryć fakt, że ofiarą było dziecko, [Redakcja obawiała się narazić władzom, gdyż oficjalna propaganda głosiła, że wśród ofiar nie było dzieci]. Podano również inną godzinę pogrzebu, żeby utrudnić lub uniemożliwić chętnym wzięcie udziału w uroczystościach pogrzebowych [które mogły być odebrane przez władze jako manifestacja polityczna].

B. Podaj, co było prawdziwą przyczyną zajść, o których mowa w artykule.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Niezadowolenie robotników z sytuacji ekonomicznej [politycznej] w Polsce.

Zob. komentarz do Ćwiczenia X.

Ćwiczenie XIII.

Na podstawie źródła i własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Przemówienie premiera Józefa Cyrankiewicza w dniu śmierci Stalina

Bracia! Polacy! Dziś, w dniu wielkiej żałoby, gdy pełne bólu serca setek milionów ludzi na całym świecie żegnają Wielkiego Stalina – lud Warszawy, dając wyraz swoim uczuciom, manifestuje zdecydowaną wolę całego narodu polskiego, aby nieśmiertelne i fundamentalne zdobycze naszego narodu, które przyniosła nam epoka stalinowska, aby dzieło Wielkiego Stalina w sercach, umysłach i czynach naszych, czynach milionów Polaków ponieść dalej drogą, którą wytyczył nam Stalin. [...] Masy pracujące Polski ślubują, że pod wodzą Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i wiernego ucznia Stalina – towarzysza [...] , że jeszcze większa będzie nasza czujność wobec wrogów [...], walka w której natchnieniem będzie nieśmiertelne imię Wielkiego Stalina.

W. Pronobis, *Polska i świat w XX wieku*, Warszawa 1990, s. 418–419.

A. Uzasadnij za pomocą dwóch argumentów, że przemówienie ma charakter propagandowy.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Przykładowa odpowiedź: Tekst jest gloryfikacją postaci Stalina: przedstawia wielkość systemu socjalistycznego [żałoba milionów ludzi na świecie], odwołuje się do tzw. czujności rewolucyjnej [istnienie idei wroga].

B. Zaznacz poprawne dokończenie zdań 1 i 2.

1. W dniu śmierci Stalina na czele PZPR stał

- a. Bolesław Bierut.
- b. Edward Ochab.
- c. Władysław Gomułka.
- d. Edward Gierek.

2. Przemówienie premiera Cyrankiewicza miało miejsce przed

- a. wydaniem tzw. manifestu lipcowego.
- b. referendum ludowym.
- c. uchwaleniem konstytucji PRL.
- d. ogłoszeniem tajnego referatu przez Chruszczowa.

Odpowiedź pochodząca z CKE: 1 – a, 2 – d.

Komentarz IPN: Bolesław Bierut od 22 grudnia 1948 r. był Przewodniczącym KC, a od 17 marca 1954 r., po przekształceniu urzędu, I sekretarzem KC PZPR.

Józef Stalin zmarł 5 marca 1953 r. Jego następca Nikita Chruszczow w nocy z 24 na 25 lutego 1956 r. na zamkniętym posiedzeniu XX Zjazdu KPZR wygłosił tajny referat *O kulcie jednostki i jego następstwach*, w którym oskarżał Stalina o wymordowanie wielu członków partii, stworzenie systemu zbrodni i otoczenie kultem swojej osoby.

Treści referatu nie udało się utrzymać w tajemnicy. Rozpowszechniony w Polsce tekst przyczynił się do antystalinowskich wystąpień w PZPR, które wraz z poznańskimi strajkami w czerwcu 1956 r. (zob. **komentarz do Ćwiczenia X**), spowodowały tzw. odwilż październikową i dojście do władzy Władysława Gomułki (21 października został wybrany I sekretarzem KC PZPR).

Ćwiczenie XIV.

Przyporządkuj cytowanym fragmentom wypowiedzi odpowiednie postaci. Wybierz właściwe nazwiska spośród podanych poniżej i wpisz je w tabeli.

Władysław Gomułka, Józef Cyrankiewicz, Edward Gierek, Wojciech Jaruzelski, Bolesław Bierut

Nr	Cytat	Nazwisko
1.	Możecie być, towarzysze, przekonani, że my, tak samo jak wy, jesteśmy ulepieni z tej samej gliny i nie mamy innego celu, jak ten, który żeśmy zadeklarowali, i to jest podstawowy program naszego działania. Jeśli nam pomożecie, to sadzę, że ten cel uda nam się wspólnie osiągnąć. To jak? Pomożecie?	Odpowiedź pochodząca z CKE: Gierek. Komentarz IPN: Fragment wypowiedzi z 25 stycznia 1971 r. I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Po wydarzeniach Grudnia '70, w styczniu 1971 r. wybuchały kolejne strajki. I sekretarz KC PZPR Edward Gierek (w grudniu 1970 r. zastąpił Władysława Gomułkę) chcąc uspokoić nastroje, wraz z nowym premierem Piotrem Jaroszewiczem, spotkał się 24 stycznia 1971 r. ze strajkującymi stoczniowcami w Szczecinie, a dzień później w Gdańsku, gdzie przekonywał, iż potrafi wyprowadzić kraj z kryzysu. W Gdańsku mówił o ważności wzajemnej pomocy. Na pytanie „To jak? Pomożecie?” pracownicy odpowiedzieli oklaskami, co władza wykorzystywała jako dowód zaufania robotników do nowego I sekretarza. Przerwanie protestu przez stoczniowców (mimo iż ich postulaty nie zostały uwzględnione), nie powstrzymało fali strajków w całym kraju.
2.	Każdy prowokator czy szaleniec, który odważy się podnieść rękę przeciw władzy ludowej, niech będzie pewny, że mu tę rękę władza ludowa odrąbie w interesie klasy robotniczej, w interesie chłopstwa pracującego, inteligencji w interesie walki o podnoszenie stopy życiowej ludności, w interesie dalszej demokratyzacji naszego życia, w interesie naszej Ojczyzny.	Odpowiedź pochodząca z CKE: Cyrankiewicz. Komentarz IPN: Fragment przemówienia radiowego z 29 czerwca 1956 r. premiera Józefa Cyrankiewicza po wydarzeniach Czerwca '56 (zob. komentarz do Ćwiczenia X).

3.	<p>Zwracam się dziś do Was jako żołnierz i jako szef rządu polskiego. Zwracam się do Was w sprawach wagi najwyższej. Ojczyzna nasza znalazła się nad przepaścią. Dorobek wielu pokoleń, wzniesiony z popiołów polski dom ulega ruinie. Struktury państwa przestają działać. Gasnącej gospodarce zadawane są codziennie nowe ciosy. Warunki życia przytłaczają ludzi coraz większym ciężarem [...].</p>	<p>Odpowiedź pochodząca z CKE: Jaruzelski.</p> <p>Komentarz IPN: Fragment przemówienia z 13 grudnia 1981 r. gen. Wojciecha Jaruzelskiego o wprowadzeniu stanu wojennego.</p> <p>Stan wojenny został wprowadzony niezgodnie z konstytucją PRL, na mocy dekretu Rady Państwa w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r. Pełnię władzy w kraju przejęła Wojskowa Rada Ocalenia Narodowego, na czele z gen. Jaruzelskim. Do WRON należeli m.in. generałowie Czesław Kiszczak, Czesław Piotrowski, Florian Siwicki, Tadeusz Tuczapski.</p> <p>Wobec wprowadzenia stanu wojennego struktury NSZZ „Solidarność” rozpoczęły protesty. Oddziały ZOMO siłą pacyfikowały strajki m.in. w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, Hucie Katowice, Hucie im. Lenina w Krakowie. Najbardziej krwawy przebieg miały próby stłumienia protestów w kopalni „Staszic” (rannych zostało 40 osób) i kopalni „Wujek” (funkcjonariusze zastrzelili 9 górników).</p> <p>Podczas trwania stanu wojennego internowano ok. 10 tys. osób.</p> <p>22 kwietnia 1982 r. powołano Tymczasową Komisję Koordynacyjną, która miała koordynować działania zakładowych i regionalnych struktur podziemia solidarnościowego.</p> <p>31 grudnia 1982 r. stan wojenny został zawieszony, a 22 lipca 1983 r. zniesiony (wówczas WRON ogłosiła samorozwiązanie).</p> <p>Zob. Ćwiczenie XXIV.</p>
----	--	--

Wiek XX w źródłach, Wybór tekstów źródłowych z propozycjami dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, Warszawa 1998, s. 398–399, 407; G. Mérétyk, *Noc generała*, Warszawa 1989, s. 107.

Ćwiczenie XV.

Na podstawie tekstu źródłowego oraz własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Takie grupy muzyczne jak The Beatles i The Rolling Stones tworzyły niepowtarzalną oprawę muzyczną. [...] Stroje zmieniły się radykalnie. Młode kobiety zrezygnowały z usztywnianych spódnic i polubiły mini, obcisłe sukienki i podkoszulki. [...] Młoda kultura stworzyła własny prąd artystyczny [...], którego najbardziej znanym przedstawicielem był Andy Warhol.

Zarys historii powszechnej, red. D. Kołodziejczyk, Warszawa 1999, s. 512.

A. Podkreśl poprawne zakończenie zdania.

Opisane zmiany zostały zapoczątkowane, kiedy w Polsce I sekretarzem KC PZPR był

- a. Bolesław Bierut.
- b. Władysław Gomułka.
- c. Edward Gierek.
- d. Wojciech Jaruzelski.

Odpowiedź pochodząca z CKE: b.

Komentarz IPN: Władysław Gomułka był I sekretarzem KC PZPR od 21 października 1956 r. do 20 grudnia 1970 r.

B. Podaj nazwę kierunku w sztuce, którego reprezentantem był Andy Warhol.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Pop-art.

Komentarz IPN: Zespół The Beatles został założony w 1960 r., a The Rolling Stones w 1962 r.

Pop-art to wywodzący się z ekspresjonizmu abstrakcyjnego, kierunek w sztuce, który powstał w połowie lat 50. XX wieku w Wielkiej Brytanii. W latach 60. rozwinął się w Stanach Zjednoczonych. Na jego ukształtowanie oddziaływał konsumpcyjny charakter cywilizacji zachodnioeuropejskiej. Reprezentanci pop-artu inspirowali się sztuką masową, komiksami, reklamami, filmem, programami telewizyjnymi.

Przedstawicielami pop-artu w Wielkiej Brytanii byli m.in. Richard Hamilton i Eduardo Paolozzi (Wielka Brytania), a w Stanach Zjednoczonych Andy Warhol (pierwsze prace stworzył w 1960 r.) i James Rosenquist.

W Polsce do pop-artu nawiązywali m.in. Jan Dobkowski i Jerzy Zieliński, tworzący w latach 1967-1970 grupę artystyczną Neo-Neo-Neo.

Ćwiczenie XVI.

Na podstawie tekstu wykonaj polecenia.

Na pytanie o motywy sympatii dla polityka, który odwiedził Polskę, aż 37,6% respondentów wskazało na „przyjemny i serdeczny stosunek do Polski i Polaków, uznanie naszych granic”. Kolejne miejsca zajęły opinie: „zręczny polityk, mądrze rządzi Francją [...]” (21%), „w czasie ostatniej wojny walczył z hitleryzmem” (10,8%), „bo jest prezydentem Francji” (10,6%), [...] „unieależnił się od USA [...]” (3,9%). [...] Wybierając poszczególne elementy wizyty budzące największą aprobatę, aż 52% wskazywało na wypowiedzi generała o **nienaruszalności granic i polskości Ziemi Zachodnich**. [...] Przejawem sympatii do gościa była moda na nakrycia głowy zbliżone do tych, jakie on nosił [...], która przetrwała przez dwa sezony po jego wizycie.

[w:] M. Pasztor, *Między Paryżem, Warszawą i Moskwą. Stosunki polsko-francuskie w latach 1954-1969*, Toruń 2003, s. 371–372.

A. Rozpoznaj polityka, którego dotyczy tekst.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Charles de Gaulle.

B. Wymień najważniejszy cel polskiej polityki zagranicznej, któremu poświęcono szczególną uwagę w czasie wizyty tego polityka w naszym kraju.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Uznanie zachodniej granicy Polski (tzw. Ziemie Odzyskane) przez państwa Europy Zachodniej.

Komentarz IPN: Podczas konferencji przywódców alianckich w Jałcie i Poczdamie zdecydowano o nowych granicach Polski na północy i zachodzie. W granice państwa polskiego włączono ziemie należące przed 1939 r. do Niemiec: południową część Prus Wschodnich, Gdańsk (przed wojną pod zwierzchnictwem Ligi Narodów), Pomorze Zachodnie, Ziemie Lubuską, Dolny Śląsk i zachodnią część Górnego Śląska. Władze PRL zabiegały o międzynarodowe uznanie zachodniej granicy Polski, czemu służyć miała m.in. opisana powyżej wizyta prezydenta Francji w Polsce w 1967 r. Najważniejszym aktem, potwierdzającym na arenie międzynarodowej zachodnią granicę Polski, był układ między PRL i RFN o nienaruszalności granic z 1970 r.

Ćwiczenie XVII.

Na podstawie tekstu wykonaj polecenie.

Doktryna, której służył Robespierre, jest znana. [...] W przeciągu sześciu [...] tygodni w samym tylko Paryżu poszło na gilotynę tysiąc trzysta siedemdziesiąt sześć osób. [...] Dzieje ustrojów totalnych dostarczyły już tak obfitego materiału, że wolno kusić się o spostrzeżenie natury ogólnej. [...] Żądza niczym nieograniczonej władzy, wściekła **walka o utrzymanie raz zdobytej**, zdolne są [...] paraliż[ować] zmysł moralny. Jakże bowiem inaczej wyjaśnić uparte niszczenie najcenniejszych substancji narodowych, popełnianie ciągle tych samych „**błędów i wypaczeń**”, gołym okiem widocznych dla tak zwanego szarego człowieka?

[w:] P. Jasienica, *Rozważania o wojnie domowej*, Warszawa 2007, s. 109–110.

Wyjaśnij, co mogłoby w powyższym tekście budzić zastrzeżenia cenzora w PRL w 1969 roku.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Zastrzeżenia cenzora mogło budzić dostrzeżenie analogii pomiędzy terrorem jakobińskim a działaniami władz komunistycznych w Polsce.

Komentarz IPN: Sparafrazowany w powyższym fragmencie cytat „władzy raz zdobytej nie oddamy nigdy” pochodzi z przemówienia sekretarza generalnego Polskiej Partii Robotniczej Władysława Gomułki podczas spotkania z przedstawicielem Polskiego Stronnictwa Ludowego Stanisławem Mikołajczykiem w Moskwie w czerwcu 1945 r. Wynikiem spotkania była realizacja postanowień konferencji tzw. Wielkiej Trójki w Jałcie (luty 1945 r.) dotyczących powołania Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, uznanego następnie za jedyny legalny rząd polski przez państwa alianckie podczas konferencji w Poczdamie. Ze strony komunistów powołanie TRJN było zabiegiem taktycznym pozwalającym przygotować grunt do pełnego zdobycia władzy w Polsce (sfalszowane wybory parlamentarne w 1947 r.).

Określenie „okres błędów i wypaczeń” zostało użyte przez władze ZSRS w trakcie tzw. odwilży (1956 r.), czyli liberalizacji systemu politycznego, na fali rozliczeń z epoką stalinowską. W PRL użyte przez ekipę Władysława Gomułki na opisanie czasów sprawowania władzy przez Bolesława Bieruta i jego najbliższych współpracowników.

Ćwiczenie XVIII.

Fragm. opracowania historycznego

Dopiero w sobotę wieczorem, gdy sklepy w całym kraju były już zamknięte, za pośrednictwem radia i telewizji poinformowano wreszcie społeczeństwo oficjalnie o wprowadzonej [...] podwyżce cen. [...] Wśród towarów, których ceny wzrosły, znalazło się mięso i jego przetwory [...]. Oprócz artykułów spożywczych drożał również, m.in. węgiel [...]. Ogólnie można powiedzieć, iż podrożały te towary, które kupuje się często – przede wszystkim żywność, taniały zaś te, które nabywa się rzadko [...].

J. Eisler, [...] *Geneza, przebieg, konsekwencje*, Warszawa 2012, s. 113.

Zaznacz nazwę wydarzeń, do których doprowadziła podwyżka cen opisana w źródle.

- a. Październik '56
- b. Marzec '68
- c. Grudzień '70
- d. Sierpień '80

Odpowiedź pochodząca z CKE: c.

Komentarz IPN: Wieczorem 12 grudnia 1970 r. I sekretarz KC PZPR Władysław Gomułka poinformował społeczeństwo za pośrednictwem radia i telewizji o podwyżce cen mięsa oraz innych artykułów spożywczych, na co Polacy zareagowali protestami. **Zob. komentarz do Ćwiczenia X.**

Ćwiczenie XIX.

Na podstawie źródła oraz własnej wiedzy wykonaj polecenie.

Uchwała VII Plenum KC PZPR [fragment] Plenum przyjęło rezygnację Władysława Gomułki z funkcji I sekretarza KC i członka Biura Politycznego w związku z jego ciężką chorobą. Plenum powołało na stanowisko I sekretarza KC Edwarda Gierka.

T. Maresz, K. Juszczyk, *Historia w tekstach źródłowych. Wypisy*, t. 4, Toruń 1994, s. 129.

Podaj inne, niż wskazane w uchwale, powody zmiany na stanowisku I sekretarza KC oraz rok, w którym to nastąpiło.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Rok: 1970

Wyjaśnienie: W uchwale jest mowa o chorobie, tymczasem powodem ustąpienia Gomułki były przede wszystkim (krwawo stłumione przez władze) strajki robotnicze na Wybrzeżu i presja ZSRR.

Zob. komentarz do Ćwiczenia X i Ćwiczenie XVIII.

Ćwiczenie XX.

Na podstawie danych statystycznych wykonaj polecenie.

Tabela. Udział różnych form własności ziemi w powierzchni ogólnej użytków rolnych w wybranych państwach w latach 1975–1977 (w %)

Państwo	Spółdzielnie produkcyjne	Gospodarstwa państwowe	Gospodarstwa prywatne
ZSRR	44	52	4
Czechosłowacja	62	31	7
Polska	4	27	69
Węgry	55	31	14
Jugosławia	1	14	85

Na podstawie: W. Roszkowski, *Gospodarka. Wzrost i upadek systemu nakazowo-rozdzielczego*, Warszawa 2008, s. 110.

Wymień państwa, w których struktura własności ziemi najbardziej różniła się od modelu radzieckiego.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Jugosławia i Polska.

Komentarz IPN: W ZSRS i zależnych od niego państwach w Europie Środkowej zlikwidowano indywidualną własność ziemi (kolektywizacja) i utworzono wielkie gospodarstwa państwowe oraz spółdzielnie produkcyjne. W powojennej Polsce władze komunistyczne przeprowadziły najpierw tzw. reformę rolną, dzieląc wielkie majątki ziemskie pomiędzy chłopów. W okresie stalinowskim (1948-1956) zmierzano do zlikwidowania, na wzór ZSRS, indywidualnej własności na wsi, ale po 1956 r. zrezygnowano z tej polityki, pozostawiając zdecydowaną większość gospodarstw rolnych w prywatnych rękach.

W 1948 r. doszło do rozłamu w stosunkach Jugosławii z ZSRS. Państwo jugosłowiańskie znalazło się poza zwierzchnością Moskwy. Zachowując system komunistyczny, rozwinęło swój model gospodarczy, zachowując indywidualne gospodarstwa rolne.

Ćwiczenie XXI.

Apel do społeczeństwa i władz PRL [fragment]

Robotniczy protest przeciwko wygórowanym podwyżkom, który był wyrazem postawy niemal całego społeczeństwa, pociągnął za sobą brutalne prześladowania. [...] Ofiary obecnych represji nie mogą liczyć na żadną pomoc i obronę ze strony instytucji do tego powołanych, np. związków zawodowych, których rola jest żałosna. Pomocy odmawiają też agendy opieki społecznej. W tej sytuacji rolę tę musi wziąć na siebie społeczeństwo, w interesie którego wystąpili prześladowani. [...] Dlatego niżej podpisani zawiązują [komitet] w celu zainicjowania wszechstronnych form obrony i pomocy. [...] – Jerzy Andrzejewski, Stanisław Barańczak, Ludwik Cohn, Jacek Kuroń, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Antoni Macierewicz, Piotr Naimski, Antoni Pajdak, Józef Rybicki, Aniela Steinsbergowa, Adam Szczypiorski, ks. Jan Zieja, Wojciech Ziemiński.

Na podstawie: *Wiek XX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S. B. Lenard, Warszawa 2001, s. 408–409.

Podaj pełną nazwę organizacji, której dotyczy cytowany tekst, i wyjaśnij okoliczności jej powstania.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Nazwa: Komitet Obrony Robotników.

Przykładowe wyjaśnienie: Po wydarzeniach czerwcowych 1976 roku, m.in. w Ursusie, Radomiu i Płocku, kiedy to protestujących robotników władza komunistyczna [na zlecenie E. Gierka] poddała prześladowaniom: ścieżki zdrowia, aresztowania, zwolnienia z pracy itd.

Po wydarzeniach w Ursusie, Radomiu i Płocku, kiedy to protestujących robotników władza komunistyczna [na zlecenie E. Gierka] poddała prześladowaniom: ścieżki zdrowia, aresztowania, zwolnienia z pracy itd.

Komentarz IPN: Komitet Obrony Robotników został utworzony we wrześniu 1976 r. w celu udzielania pomocy finansowej, prawnej i lekarskiej osobom represjonowanym po czerwcowych protestach oraz informowania opinii publicznej o rzeczywistych działaniach władz PRL. Wydawano Komunikat „KOR” i Biuletyn Informacyjny „KOR”.

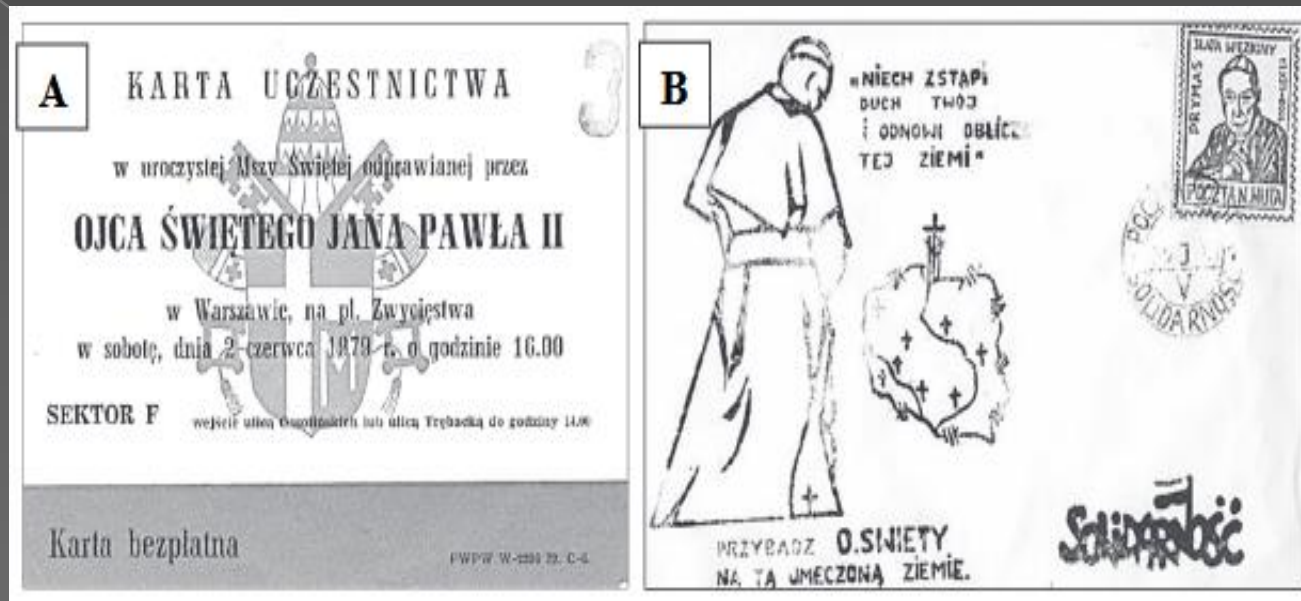
W 1977 r. do tej organizacji opozycyjnej wstąpili m.in. Stefan Kaczorowski (w styczniu), Adam Michnik (w kwietniu), ks. Zbigniew Kamiński (w lipcu).

Działania podejmowane przez członków KOR również wiązały się z represjami. W maju 1977 r. aresztowani zostali m.in. Jacek Kuroń, Edward Lipski, Antoni Macierewicz, Adam Michnik oraz Piotr Naimski. Wobec protestów (w kraju i za granicą) przeciwko aresztowaniom działaczy KOR i skazaniu robotników uczestniczących w strajkach w Ursusie, Radomiu i Płocku, władze PRL zastosowały wobec nich amnestię. Na wolność wyszli 23 lipca 1977 r. Natomiast 29 września KOR przekształcono w Komitet Samoobrony Społecznej „KOR”.

Ćwiczenie XXII.

Materiały z okresu PRL

<https://www.warszawa.ap.gov.pl>; <http://wielka-solidarnosc.pl>

Rozstrzygnij, czy oba źródła powstały w tym samym roku. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź pochodząca z CKE:

Rozstrzygnięcie: Nie.

Przykładowe uzasadnienie: W źródle 1. jest podany rok 1979 natomiast w źródle 2. mamy logo „Solidarności”, która powstała dopiero w 1980 roku.

Zob. komentarz do Ćwiczenia VIII „a” i XXIII.

Ćwiczenie XXIII.

Na podstawie źródła oraz własnej wiedzy wykonaj polecenia.

Meldunek złożony do sztabu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych

MINISTERSTWO
SPRAW WEWNĘTRZNYCH
SZTAB

Warszawa, dnia 13 grudnia

TAJNE
Egz. nr _____

MELDUNEK Nr 1
godz. 2.00

I. Realizacja przedsięwzięć kryptonim "Azalia"

O realizacji akcji zameldowało 15 komend wojewódzkich, w tym: Warszawa, Kraków, Katowice, Chełm, Białystok, Bielsko Biala, Siedlce, Olsztyn, Krosno, Płock, Słupsk, Częstochowa, Ostrołęka, Zamość i Poznań oraz Departament II MSW.

Brak danych z pozostałych województw o zakładceiach w przebieg realizacji akcji.

II. Realizacja przedsięwzięć kryptonim "Jodła"

- Warszawa	- zajęto siedzibę regionu;
- Katowice	- zajęto dwie siedziby regionu; zatrzymano około 40 % osób objętych planem. W siedzibie regionu próbowano obrony przy pomocy gańnic przeciwpożarowych;
- Toruń	- zajęto siedzibę regionu; zatrzymano 41 osób na 122; zanotowano 2 przypadki oporu;
- Suwałki	- zatrzymano 17 osób na 38;
- Słupsk	- zatrzymano 24 osoby na 48;
- Jelenia Góra	- zatrzymano 21 osób na 30;
- Gdańsk	- brak pełnych danych; zatrzymano m. in. Kuronia i Maruszczyka;
Lomża	- zatrzymano 4 osoby;
Skarżysko	- zatrzymano 26 osób na 38;
Poznań	- zajęto siedzibę regionu przejmując 45 worków dokumentów;
Kraków	- zatrzymano 20 osób na 142;

A. Podaj rok, w którym sporządzono meldunek.

Odpowiedź pochodząca z CKE: 1981.

B. Podaj nazwę organizacji, przeciwko której skierowana była akcja udokumentowana w meldunku.

Odpowiedź pochodząca z CKE: NSZZ „Solidarność”/„Solidarność”.

Komentarz IPN: Do powstania Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” przyczyniły się protesty robotnicze, które po raz pierwszy wybuchły w Poznaniu w czerwcu 1956 r. (zob. komentarz do Ćwiczenia X). Kolejne strajki miały miejsce w grudniu 1970 r. (zob. komentarz do Ćwiczenia X) i czerwcu 1976 r. (zob. Ćwiczenie XXI i komentarz). Wydarzenia, które ostatecznie doprowadziły do podpisania porozumienia między przedstawicielami komitetów strajkowych a rządu PRL, rozpoczęły się w lipcu 1980 r. w Świdniku, a ich kulminacja nastąpiła na Wybrzeżu. 17 sierpnia w Stoczni Gdańskiej im. Lenina (dzień wcześniej przybyły delegacje innych strajkujących zakładów) Międzyzakładowy Komitet Strajkowy na czele z Lechem Wałęsą, przedstawił 21 postulatów, żądając m.in. wolnych związków zawodowych; zagwarantowania praw do strajku; podjęcia działań, pozwalających na wyprowadzenie kraju z kryzysu; zwiększenia płac; dostatecznego zaopatrzenia sklepów w artykuły spożywcze oraz wprowadzenia wolnych sobót. Na mocy porozumień sierpniowych przedstawiciele robotników z całego kraju założyli 17 września 1980 r. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”. 10 listopada 1980 r. został zarejestrowany przez Sąd Okręgowy w Warszawie. Pierwszym przewodniczącym NSZZ „Solidarność” został Lech Wałęsa. Od 1981 r. NSZZ „Solidarność” był nie tylko związkiem zawodowym, ale także ruchem społeczno-niepodległościowym. **Zob. komentarz do Ćwiczenia XIV „Jaruzelski” i XXVI.**

Ćwiczenie XXIV.

Źródło 1. Wiersz Jana Michała Zazuli [fragment]

Wyjeżdżajcie, już szychta skończona
Pielęgniarki i lekarz jest w szatni
Porozwożą was suki do domów
Mają wszystkich, wasz szyb jest ostatni.
Pan pułkownik wyciągnie sam rękę,
Gdzieś w kantorku bulgocze już czajnik.
Żona z „Wujka” ma czarną sukienkę,
A poza tym jest wreszcie normalnie.
[...] Ze dwunastu nie wróci górników,
Czterech zniknie, z trzech stanie przed sądem,
Trzech oplują wieczorem w dzienniku,
Dwaj są nie stąd, a reszta jest z rządem.
Tylko honor jest wasz, solidarni,
Bryła węgla za polskie sumienie.
Wam już czas. Wyjeżdżajcie z kopalni
Wolna Polska zepchnięta pod ziemię.

A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał, *Od niepodległości do niepodległości. Historia Polski 1918-1989*, Warszawa 2010, s. 433.

Źródło 2. Rysunek satyryczny zamieszczony na ulotce

A. Zaznacz poprawne dokończenie zdania. Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do treści obu źródeł.

Oba źródła odnoszą się do wydarzeń, do których doszło

- a. w grudniu 1970 r.
- b. w czerwcu 1976 r.
- c. w sierpniu 1980 r.
- d. w grudniu 1981 r.

Odpowiedź pochodząca z CKE: d.

Uzasadnienie: W źródle 1. wspomniano „żony z Wujka” w czarnych sukienkach – chodzi tu o poległych, górników tej kopalni, ofiary stanu wojennego. W źródle 2. ukazano telewizję przekazującą informacje podawane przez WRONE (Wojskową Radę Ocalenia Narodowego), działającą od wprowadzenia stanu wojennego.

B. Wyjaśnij, jaki stosunek do informacji przekazywanych w telewizji prezentują oba źródła. W odpowiedzi odwołaj się do treści wiersza i symboliki rysunku.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Stosunek negatywny. W źródle 1. dziennikarze w Dzienniku TV „opluwają” strajkujących; kłamiąc, zrzucają na nich odpowiedzialność za zajścia. W źródle 2. ukazano telewizję całkowicie oddaną reżimowi, gdyż przekazuje (kracze) tylko informacje podawane przez WRONE (Wojskową Radę Ocalenia Narodowego).

Zob. komentarz do Ćwiczenia XIV „Jaruzelski”.

Ćwiczenie XXV.

Na podstawie źródeł i własnej wiedzy rozstrzygnij, które spośród zdań podanych w tabeli są fałszywe. Wpisz obok tych zdań słowo fałsz.

Źródło 1. Niemiecki plakat wydany przez Hakatę w 1890 r.

Źródło 2. Polski plakat z 1982 r.

Tłumaczenie z języka niemieckiego wypowiedzi Otto von Bismarcka: „Nie powinno się utracić ani piędzi niemieckiej ziemi, tak samo nie wolno się wyzbyć żadnej niemieckiej własności – oto nasza polityka”

[w:] E. C. Król, *Polska i Polacy w propagandzie narodowego socjalizmu w Niemczech 1919–1945*, Warszawa 2006, s. 661.

Postać pierwsza z lewej – Ronald Reagan Postać druga z lewej – Konrad Adenauer

[w:] *Stan wojenny. Teki edukacyjne IPN*, Warszawa 2003, il. 9.

Na plakacie z XIX w. umieszczono wypowiedź kanclerza II Rzeszy, a na plakacie z XX w. – wizerunek kanclerza RFN.	
W źródle 1. krzyżak jest symbolem obrońcy niemieckiego stanu posiadania na Wschodzie, a w źródle 2. jest symbolem agresora.	
Zarówno plakat pierwszy, jak i drugi zostały wydane przez organizacje antyrządowe.	falsz
Symbolika krzyżacka na obu plakatach służy przypomnieniu cywilizacyjnej roli zakonu na ziemiach polskich.	falsz

Komentarz IPN: Przedstawiony po prawej stronie plakat pochodzi z 1982 r. Przedstawia postać Ronalda Reagana, ówczesnego prezydenta USA, w stroju kowbojskim, co było nawiązaniem do jego zawodu aktora. R. Reagan był częstym bohaterem propagandowych plakatów wydawanych przez władze PRL w tym czasie. Wynikało to z sankcji gospodarczych nałożonych przez USA na Polskę w odpowiedzi na wprowadzony w 1981 r. w Polsce stan wojenny.

Druga postać na plakacie to Konrad Adenauer, kanclerz RFN w latach 1949-1963. Adenauer, sprzeciwiający się uznaniu nowej, zachodniej granicy Polski (taki układ podpisał z Polską dopiero czwarty kanclerz RFN, Willy Brandt w 1970 r.), w propagandzie PRL był symbolem antypolskiej polityki niemieckiej, często łączonej z symboliką zakonu krzyżackiego.

Plakat po lewej stronie powstał na zamówienie władz Cesarstwa Niemieckiego. Od czasów zjednoczenia Niemiec (1871 r.), gdy Prusy – jeden z krajów Rzeszy, w okresie XIII-XV w. siedziba państwa zakonu krzyżackiego – stały się częścią Cesarstwa, Krzyżaków identyfikowano jako Niemców.

Ćwiczenie XXVI.

Fragmament artykułu prasowego

Polsce potrzebny jest teraz silny i wiarygodny układ władzy. Nie wystarczą żadne zmiany fasadowe: zastąpienie jednego drugim spośród kandydatów na prezydenta czy premiera. [...] Potrzebny jest układ nowy, możliwy do zaaprobowania przez wszystkie główne siły polityczne. Nowy, ale gwarantujący kontynuację. Takim układem może być porozumienie, na mocy którego prezydentem zostanie wybrany kandydat z PZPR, a teka premiera i misja sformowania rządu powierzona kandydatowi „Solidarności”. Taki prezydent będzie gwarantował ciągłość władzy, umów międzynarodowych i wojskowych sojuszy. Taki rząd będzie miał mandat ogromnej większości Polaków i zagwarantuje konsekwentną zmianę systemu gospodarczego i politycznego.

www.bi.gazeta.pl

A. Podaj rok publikacji artykułu.

Odpowiedź pochodząca z CKE: 1989.

B. Rozstrzygnij, czy zaproponowany projekt polityczny został zrealizowany. Odpowiedź uzasadnij.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Tak. Przykładowe uzasadnienie Prezydentem został [Wojciech] Jaruzelski – przedstawiciel komunistów, a premierem [Tadeusz] Mazowiecki – przedstawiciel „Solidarności”.

C. Wyjaśnij wpływ politycznego projektu opisanego w artykule na wydarzenia w innych europejskich państwach komunistycznych.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Przykładowe odpowiedzi:

Powstanie w Polsce rządu, na czele którego stanął nie-komunista zapoczątkowało upadek komunizmu w Europie.

Wydarzenia w Polsce zapoczątkowały tzw. Jesień Ludów, w wyniku której w komunistycznych państwach Europy obalono rządy komunistyczne.

Odsunięcie komunistów od rządów w Polsce zapoczątkowało podobny proces w innych krajach komunistycznych (na Węgrzech, w NRD, Czechosłowacji, Bułgarii, Rumunii).

Komentarz IPN: 6 lutego 1989 r. w Warszawie w Pałacu Namiestnikowskim, ówczesnej siedzibie Urzędu Rady Ministrów rozpoczęły się obrady okrągłego stołu, w których uczestniczyli reprezentanci władz PRL i opozycji solidarnościowej (w 1981 r. „Solidarność” została zdelegalizowana). Obserwatorami byli przedstawiciele Kościoła katolickiego i Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Powołano trzy główne zespoły negocjacyjne, które podejmowały kwestie gospodarki i polityki społecznej, pluralizmu związkowego oraz reform politycznych.

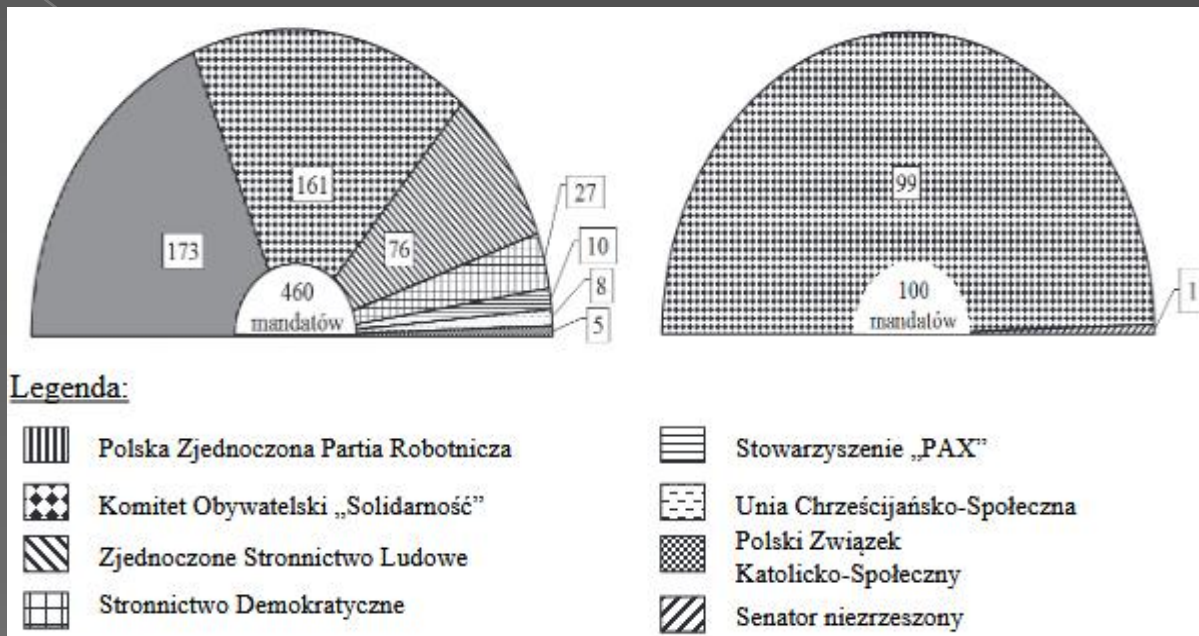
Po dwóch miesiącach rozmów, 5 kwietnia 1989 r. podpisano porozumienie. Do najważniejszych postanowień konsensusu politycznego należały: przeprowadzenie wolnych i demokratycznych wyborów do nowej izby parlamentu – Senatu oraz częściowo wolnych wyborów do Sejmu (pierwsza tura wyborów parlamentarnych odbyła się 4 czerwca 1989 r., a druga 18 czerwca 1989 r. – **zob. Ćwiczenie XXVII**), utworzenie urzędu Prezydenta PRL, likwidacja Rady Państwa, ponowna rejestracja NSZZ „Solidarność”, dostęp opozycji do mediów (wznowienie „Tygodnika Solidarność”, powstanie ogólnopolskiego dziennika „Gazety Wyborczej”).

Ćwiczenie XXVII.

Wyniki wyborów parlamentarnych w Polsce w 1989 roku

Diagram A. Wybory do Sejmu

Diagram B. Wybory do Senatu

Na podstawie: <http://dzieje.pl>

Wyjaśnij, odwołując się do faktografii, dlaczego wyniki Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” były różne w wyborach do Sejmu i Senatu.

Odpowiedź pochodząca z CKE: Różnica w wyniku KO „Solidarność” w wyborach do sejmu i senatu była efektem postanowień okrągłego stołu. Ustalono tam, że wybory do senatu będą wolne i demokratyczne, natomiast w wyborach do sejmu ustalono parytet: 65% mandatów – komuniści, 35% mandatów – opozycja. Były to tzw. wybory kontraktowe.

Zob. komentarz do Ćwiczenia XXVI.

Strona tytułowa: Kolejka do sklepu w czasach PRL (domena publiczna).

Ćwiczenia i odpowiedzi pochodzą ze strony internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej: <https://cke.gov.pl/arkusze/egzamin-maturalny/>

Komentarze opracowano na podstawie publikacji:

Dziurok A., Gałęzowski M., Kamiński Ł., Musiał F., *Od Niepodległości do Niepodległości. Historia Polski 1918-1989*, dostępnej również w wersji internetowej <http://www.polska1918-89.pl/>

Katarzyna Helik
Magdalena Zapolska-Downar
OBEN IPN w Łodzi